

Karizs Krisztina

Daniel M. Wegner: A tudatos akarat illúziója

A tudományos világot évszázadok óta foglalkoztatják az elmével és az emberi aggyal kapcsolatos kérdések. Már az ezernyolcszázados évek végén is zajlottak olyan kísérletek, melyek bizonyos agyi működéseket vizsgáltak, mára pedig minél több dologra derül fény, annál több új kérdést nyújt számunkra saját agyunk és elménk.

Daniel M. Wegner szociálpszichológusként számos kutatási területen dolgozott. Jelentős eredményeket ért el a gondolatelfojtás mechanizmusainak és a zárt csoportokban élő emberek memóriaműködésének vizsgálataiban. 1999-ben állította fel Thalia Wheatleyvel az emberek tudatos akaratáról szóló elméletét, mely szerint mindannyian saját tudatos akaratunkat tartjuk bizonyos cselekedeteink okozójának, amennyiben ezekről a tettekről alkotott gondolataink közvetlenül megelőzték a tettet, illetve más okozóról nincs tudomásunk.

De mi is valójában a tudatos akarat, agyunk melyik rejtett zugából származik? Erre a kérdésre egyelőre még nincs válasz. Csupán azért vagyunk biztosak a létezésében, mert mindannyian be tudunk számolni a jelenlétéről. Felmerül azonban a kérdés, mi a helyzet akkor, hogyha valójában ez az akarat nem más mint a mi illúzióink, melyet azért hoztunk létre, hogy úgy érezhessük, tökéletesen kontrollálni tudjuk cselekedeteinket. A bizonyos esetekben érzékelt tudatos akaratot ráhúzzuk minden lehetséges szituációra, hogy elkerüljük azt a kellemetlen helyzetet, mikor azt érezhetnénk, saját tetteinket sem vagyunk képesek uralni. A hipnózisból felébredő alany, miután végrehajtotta a hipnotizőr által meghatározott feladatot, már készen áll a magyarázattal, ami a hipnotizőr parancsát a saját akaratlagos cselekvéseként mutatja meg. De nem minden esetben vagyunk képesek az ilyen korrekciókra. A tudatos akarat igen könnyen becsapható. Abban az esetben pedig, mikor nem működik, semmi sem jelzi nekünk, hogy egy tettet mi hajtottunk végre, többé nem lehetünk biztosak saját kezdeményezésünkben, nem tudhatjuk pontosan, hogy valakit mi okoztunk, vagy éppen valaki más. A Wegner és más pszichológusok által végzett kísérletek alapján azt mondhatjuk, hogy az olyan betegségeknek, mint a skizofrénia, nem más az okozója, mint a tudatos akarat hibás működése. Emellett lelepleződik számos olyan dolog, melyet bizonyos időszakokban csodaként tartottak számon. A különleges intelligenciával bíró állatok

esetei, az asztaltáncoltatás, a szellemek által való megszállás vagy a túlvilágról közvetítő médiumok, mind a tudatos akarat elaltatásával válnak lehetségessé.

A fentiek mellett felmerül még egy igen fontos kérdés. Azokban az esetekben, amikor valaki nem képes tudatos akaratának érzékelésére, és ezzel együtt arra sem, hogy bizonyos tetteket sajátjaként határozzon meg, ezeket a tetteket más, sokszor nem létező személyiségeknek fogja tulajdonítani. De mi történik ha minden tettünket egy ilyen idegennek adjuk, mikor saját magunknak már nem marad semmi? Hová lesz akkor az énünk? Ebből a szemszögből vizsgálva vajon mi is a tudatos akarat? Talán éppen az emberi tudatnak, vagy ha úgy tetszik léleknek egy olyan elengedhetetlen építőköve, ami “én”-né tesz minket?

Ezekkel a kérdésekkel foglalkozik Daniel M. Wegner 2002-ben megjelent könyve, ami több év kutatási eredményeit foglalja össze, s 2009-től immár magyarul is hozzáférhető minden érdeklődő számára.